

Adam Bielinowicz¹

Wydział Teologii

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Mikołaj Kopernik w programie nauczania i w wybranych podręcznikach metodycznych do religii

[Nicolaus Copernicus in the Curriculum and Selected Method Books for Religion]

Streszczenie: Analiza szkolnych programów nauczania i podręczników do religii jest jednym z wielu zadań badawczych katechetyki, ponieważ na podstawie treści zawartych w tych opracowaniach kształtuje się wiarę i światopogląd katechizowanych. W związku z tym, że Mikołaj Kopernik jest postacią o wielkim znaczeniu zarówno regionalnym, narodowym, jak i ogólnoświatowym, został uwzględniony w treściach, które przekazują się uczniom podczas lekcji religii. Celem artykułu jest nie tylko prezentacja wyników analizy aktualnego *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* i trzech podręczników metodycznych, ale także przedstawienie wniosków i postulatów dotyczących treści kopernikańskich. Ponadto została podjęta próba odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu lekcja religii może pomóc katechizowanym w poznaniu postaci i poglądów wybitnego astronoma.

Summary: The analysis of school curricula and religious textbooks is one of the many research tasks of catechetics, since the faith and worldview of the catechized are formed based on the content of these studies. In view of the fact that Nicolaus Copernicus is a figure of great importance both regionally, nationally and globally, he was included in the content that is conveyed to students during religion lessons. The purpose of the article is not only to present the results of the analysis of the current Roman Catholic Religious Education Program in kindergartens and schools and three method books, but also to present conclusions and postulates regarding Copernican content. In addition, an attempt has been made to answer the question to what extent a religion lesson is able to help catechized learn about the figure and views of the eminent astronomer.

Słowa kluczowe: Mikołaj Kopernik; katecheza; nauczanie religii; podręczniki.

Keywords: Nicolaus Copernicus; catechesis; teaching religion; manuals.

---

¹ Adam Bielinowicz, Katedra Teologii Pastoralnej i Katechetyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, Polska, adam.bielinowicz@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4704-7864>.

Senat Rzeczypospolitej Polskiej przyjął jednogłośnie uchwałę ustanawiającą 2023 Rokiem Mikołaja Kopernika, aby w ten sposób uczcić 550. rocznicę urodzin wielkiego polskiego astronoma. W uchwale podkreślono, że warmiński kanonik był prawdziwym człowiekiem renesansu – astronomem, matematykiem, prawnikiem, urzędnikiem, dyplomata, lekarzem, doktorem prawa kanonicznego. Zajmował się również teorią ekonomii, strategią wojskową, kartografią i filologią (Senat RP, 2022). Kopernik w nauce światowej uważany jest za twórcę metody naukowej w dociekaniu prawdy, jego odkrycia wywołały jedną z najważniejszych rewolucji naukowych od czasów starożytnych, nazywaną przewrotem kopernikańskim. Jest zaliczany do najwybitniejszych uczonych w historii świata, a jego postać jest nierozzerwalnie związana z Ojczyzną – Polską i regionem, w którym spędził większość swojego życia – Warmią.

Nauka od wieków zajmuje się zgłębianiem wiedzy o Mikołaju Koperniku i jego odkryciu. Postać słynnego astronoma jest popularyzowana w mediach oraz prezentowana na lekcjach. Dostępne są badania przedstawiające Kopernika w podręcznikach do historii (Lewandowska, 2014, s. 365–388). Natomiast brakuje prac, które zobrazują, w jaki sposób słynny kanonik warmiński przedstawiany jest przez katechetów podczas szkolnych lekcji religii.

Analiza *Programu nauczania religii i podręczników metodycznych do nauczania religii* jest jednym z wielu zadań badawczych katechetyki. Dzięki treściom zawartym w programie nauczania i podręcznikach kształtuje się nie tylko religijność, ale i świadomość społeczno-historyczną młodego pokolenia, pozwalającą im nabyć różnorodne umiejętności przydatne w dorosłym życiu.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie zapisów odnoszących się do osoby wybitnego astronoma Mikołaja Kopernika w programie nauczania religii i w wybranych poradnikach metodycznych do nauczania religii. W związku z tym dokonano analizy *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* (PRO) oraz poradników metodycznych do nauczania religii w przedszkolach i szkołach. Wybierając podręczniki do kwerendy, kierowano się ich popularnością i dostępnością w różnych regionach Polski, wobec tego poddano analizie podręczniki wydane przez Wydawnictwo Jedność (dalej: Jedność, ze wskazaniem klasy), Wydawnictwo Świętego Wojciecha w Poznaniu (dalej: Wojciech, ze wskazaniem klasy) i Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o. w Warszawie² (dalej: Katechetyczne, ze wskazaniem klasy). W zakończeniu artykułu przedstawiono wnioski i postulaty dotyczące treści kopernikańskich oraz podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu lekcja religii jest pomocna katechizowanym w poznawaniu postaci i osiągnięć naukowych Mikołaja Kopernika.

² Analizie zostały poddane poradniki metodyczne przeznaczone do nauczania religii w archidiecezji warmińskiej.

Mikołaj Kopernik w *Programie nauczania religii*

Aktualnie obowiązujący *Program* został przyjęty podczas posiedzenia Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski w Częstochowie 19 września 2018 r. Dokument jest w pełni zgodny z założeniami *Podstawy programowej* (Konferencja Episkopatu, 2018). Autorzy *Programu* posługują się terminologią respektującą standardy szkolne, uwzględniają wytyczne Kościoła i polskiej tradycji katechetycznej. Dokument stanowi pomoc dla autorów podręczników oraz katechetów, adaptujących niniejszy program do potrzeb edukacyjnych placówki oświatowej, w której pracują.

Autorzy *Programu* odwołują się dwukrotnie do postaci wielkiego astronoma. Pierwszy raz na etapie czwartej klasy szkoły podstawowej, w ramach korelacji nauczania religii z edukacją szkolną. Przy przedmiocie historia zapisano *przykłady postaci, z którymi uczeń chciałby się zaprzyjaźnić*. Wśród nich obok św. Jadwigi Andegaweńskiej i Zawiszy Czarnego, wskazano Mikołaja Kopernika (PRO, s. 56). Drugi raz odwołano się do osoby kanonika warmińskiego w ramach treści nauczania, które powinny być przekazywane uczniom w szóstej klasie szkoły podstawowej. Temat dotyczący wielkiego astronoma ujęto w kontekście zakresowym zagadnienia *Renesans w Kościele* (PRO, s. 89).

Mikołaj Kopernik w analizowanych podręcznikach

W *Programie* założono, że treści dotyczące Mikołaja Kopernika będą uwzględnione w podręcznikach do klasy czwartej i szóstej szkoły podstawowej. Nie znalazły się one w żadnym z analizowanych podręczników dla klasy czwartej. Natomiast należy odnotować, że wszystkie analizowane podręczniki do klasy szóstej zawierają informacje o sławnym astronomie. Ponadto warto zaznaczyć, że dwa wydawnictwa (Jedność i Katechetyczne) zamieściły treści kopernikańskie w wybranych podręcznikach, choć nie były obligowane w *Programie*.

Wydawnictwo Jedność zamieściło po raz pierwszy treści dotyczące Kopernika w piątej klasie szkoły podstawowej. Wskazano na postać astronoma podczas wdrożenia *metody aktywizującej burza mózgów – Duma Polaków* oraz we fragmencie homilii wygłoszonej przez Jana Pawła II w Krakowie w 1997 r. (Jedność, s. 352, 355). Drugi raz treści kopernikańskie odnajdziemy w szóstej klasie. Zamieszczono je we wstępie do lekcji zatytułowanej *Zdobywać wiedzę, by mądrze żyć* wśród wymagań stawianych uczniom. Następnie podczas tej samej lekcji zaplanowano, że w ramach *pracy w grupach* uczniowie poznają szczegółowy życiorys Kopernika, by podzielić się nim, a następnie podstawowe wiadomości zapisać w ramach

notatki w zeszytach (Jedność, s. 212, 216–219). W szkole podstawowej autorzy podręcznika wydanego przez Wydawnictwo Jedność zamieścili treści dotyczące Kopernika również w ósmej klasie podczas lekcji *Jak powstawały uniwersytety?* Pierwszy raz postać astronoma pojawia się podczas gry *Jeden z dziesięciu*, gdzie pada pytanie o dzieło *O obrotach sfer niebieskich*, następnie nauczyciel przypomina życiorys Kopernika i prezentuje najważniejsze informacje na temat jego dzieła (Jedność, s. 329, 332–337). Według podręcznika do liceum ogólnokształcącego, a także do technikum, w trzeciej klasie nauczyciel przeprowadza miniwykład, prezentuje postać Kopernika, wymieniając go w gronie wybitnych naukowców, m.in. w zestawieniu ze św. Augustynem i św. Tomaszem z Akwinu (Jedność, s. 370 i 152). W szkole branżowej postać astronoma pojawia się dwukrotnie. W przypomnianym życiorysie, a także w quizie do lekcji *Jak się modlić, żeby zostać świętym?* wskazano Kopernika jako wybitnego człowieka okresu renesansu (Jedność, s. 322, 326, 381).

Wydawnictwo Katechetyczne po raz pierwszy odnosi się do postaci Kopernika w szóstej klasie szkoły podstawowej na lekcji *Żyję w świecie*, gdzie wymieniono astronoma w gronie głęboko wierzących naukowców. Ponadto w *Dodatku do warmińskiej edycji podręcznika* zamieszczono obszerną lekcję zatytułowaną *Poznaję Mikołaja Kopernika i historię Kapituły Warmińskiej*. Wśród celów katechetycznych – wymagania ogólne wskazano przedstawienie postaci Kopernika. W czasie tej lekcji uczniowie układają z puzzli wizerunek astronoma, a następnie podczas *miniwykładu* poznają życiorys słynnego Kanonika z Warmii (Katechetyczne, s. 46, 372–379). W klasie siódmej postać Kopernika przypomina jest w ramach lekcji o katedrze fromborskiej (Katechetyczne, s. 169, 320–322). W liceum ogólnokształcącym w klasie trzeciej uczniowie poznają wielkiego astronoma jako człowieka, który *prowadził swoje poszukiwania w przekonaniu, że wiara w stworzenie jest podstawą naukowych badań natury, a w nauce idzie o to, aby czytać z księgi stworzenia, że Bóg dał nam rozum, abyśmy potrafili odszyfrować tę księgę* (Katechetyczne, s. 65).

Autorzy podręcznika do szóstej klasy szkoły podstawowej, wydanego przez Wydawnictwo Święty Wojciech, podczas lekcji zatytułowanej *Renesans w Kościele. Sztuka Odrodzenia*, wśród celów lekcji wskazują m.in.: *uczeń podaje, że Mikołaj Kopernik dedykował swoje największe dzieło papieżowi Pawłowi III*. W tej lekcji zadaniem nauczyciela jest przekazanie uczniom podstawowych informacji z życia wielkiego astronoma, a także opinii Galileusza na temat odkrycia kopernikańskiego (Wojciech, s. 299–303).

We wszystkich analizowanych podręcznikach autorzy podkreślają wybitne zasługi naukowe Kopernika. Większość podaje tytuł głównego dzieła Kopernika *O obrotach sfer niebieskich*, jak i przedstawia założenia systemu

heliocentrycznego. W każdym z wydawnictw znajduje się informacja o dacie i miejscu urodzenia astronoma oraz zwraca się uwagę na fakt, że studiował w Krakowie i we Włoszech, dzięki czemu zdobył wszechstronne wykształcenie jako astronom, lekarz i prawnik. Jednak tylko niektórzy przypominają, że był on także dyplomata, ekonomistą, matematykiem i geografem, natomiast zgodnie charakteryzują go jako człowieka wszechstronnie uzdolnionego, działającego na różnych polach, typowego człowieka renesansu. Warto podkreślić, że wszyscy autorzy podręczników przywiązują dużą wagę do polskości Kopernika.

Poglądy naukowe astronoma podważyły tradycyjne wyobrażenia geocentryczne, kwestionując ówczesną wiedzę o wszechświecie. Z tego powodu powstało dość powszechne przekonanie, że Kopernik pozostawał w konflikcie z Kościołem. Należy wszakże zaznaczyć, że autorzy analizowanych podręczników zgodni są co do silnej wiary Kopernika w Boga, a także jego wierności Kościołowi połączonej z umiejętnością odkrywania prawd rozumowych o istnieniu Bogu.

Niestety, tylko w dwóch podręcznikach zawarte są informacje, że Kopernik był członkiem Warmińskiej Kapituły Katedralnej i mieszkańcem Fromborka, gdzie spędził większość życia. Na zakończenie tej części warto zwrócić uwagę, że Wydawnictwo Katechetyczne określa wielkiego astronoma *chlubą ziemi warmińskiej* (Katechetyczne, klasa VI, s. 375).

Fakty z życia, dokonania, poglądy i związki Mikołaja Kopernika z Warmią – ujęcie porównawcze

Do analizy podręczniki pogrupowano według wydawnictw, typów szkół i klas.

Wydawnictwo Jedność

- a. Szkoła podstawowa, klasa V
- b. Szkoła podstawowa, klasa VI
- c. Szkoła podstawowa, klasa VIII
- d. Liceum ogólnokształcące, klasa III
- e. Technikum, klasa III i IV
- f. Szkoła branżowa, klasa I

Wydawnictwo Katechetyczne

- a. Szkoła podstawowa, klasa VI
- b. Szkoła podstawowa, klasa VII
- c. Liceum ogólnokształcącego i technikum, klasa III

Wydawnictwo Święty Wojciech

- a. Szkoła podstawowa, klasa VI

Fakty z życia i dokonania Mikołaja Kopernika	Wydawnictwo Jedność						Wydawnictwo Katechetyczne			Wydawnictwo Święty Wojciech
	a	b	c	d	e	f	a	b	c	a
Klasa										
Data urodzenia		x	x			x				x
Data śmierci						x				
Urodzony w Toruniu		x	x				x			x
Studiował w Krakowie		x	x			x				x
Studiował we Włoszech		x	x			x				x
Autor O obrotach sfer niebieskich		x	x				x			x
Był prawnikiem			x			x				x
Był lekarzem		x	x			x				x
Był dyplomatą										x
Był astronomem		x	x			x	x			x
Był matematykiem		x	x			x				
Był ekonomistą			x			x	x			
Był geografem							x			
Budowniczy wodociągów							x			
Jeden z najwybitniejszych Polaków	x	x					x			x
Wybitny naukowiec				x	x	x				

Poglądy Mikołaja Kopernika	Wydawnictwo Jedność						Wydawnictwo Katechetyczne			Wydawnictwo Święty Wojciech
	a	b	c	d	e	f	a	b	c	a
Klasa										
Silna wiara w Boga			x			x	x			
Wierność Kościołowi										x
Heliocentryczna wizja wszechświata	x	x				x				x
Rozumowe odkrycie prawdy o Bogu									x	

Związki Mikołaja Kopernika z Warmią	Wydawnictwo Jedność						Wydawnictwo Katechetyczne			Wydawnictwo Święty Wojciech
	a	b	c	d	e	f	a	b	c	a
Klasa										
Członek Kapituły Warmińskiej						x	x			
Mieszkaniec Fromborka						x		x		
Nazwany <i>chlubą ziemi warmińskiej</i>							x			

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski i postulaty

Ze względu na znaczenie Mikołaja Kopernika nie tylko dla nauki światowej, Kościoła i historii naszego kraju, dobrze się stało, że autorzy *Programu* zamieścili w nim treści dotyczące postaci Wielkiego Astronoma. Jednakże wydaje się, że treści te powinny być obecne nie tylko w programie kształcenia w szkołach podstawowych, lecz także w szkołach ponadpodstawowych. Autorzy Wydawnictwa Jedność i Katechetycznego jako jedyni poszerzyli zalecenia programowe, włączając te treści do podręczników dla starszej młodzieży.

W podręcznikach Wydawnictwa Jedność odnajdziemy informacje o Mikołaju Koperniku w klasie piątej szkoły podstawowej (*Jedność*, s. 352, 355), w klasie szóstej (*Jedność*, s. 212, 216–219) i klasie ósmej (*Jedność*, s. 329, 332–337); w liceum ogólnokształcącym w klasie trzeciej (*Jedność*, s. 370); w technikum w klasie trzeciej i czwartej (*Jedność*, s. 152); w szkole branżowej w klasie pierwszej (*Jedność*, s. 322, 326, 381). Wydawnictwo Katechetyczne zamieszcza postać wielkiego astronoma w klasie szóstej (*Katechetyczne*, s. 46, 372–379) i ósmej szkoły podstawowej (*Katechetyczne*, s. 169, 320–322); w liceum ogólnokształcącym i technikum w klasie III (*Katechetyczne*, s. 65); Wydawnictwo Święty Wojciech jedynie w szóstej klasie szkoły podstawowej (*Wojciech*, s. 299–303).

W związku z powyższym postuluje się, aby w kolejnych edycjach wszystkich analizowanych podręczników dodać (zgodnie z *Programem*) informacje na temat Mikołaja Kopernika już na etapie klasy czwartej szkoły podstawowej. Ponadto Wydawnictwo Katechetyczne powinno lekcję zatytułowaną *Poznaję Mikołaja Kopernika i historię Kapituły Warmińskiej* zamieścić w części ogólnopolskiej, a nie tylko w *Dodatku do warmińskiej edycji podręcznika*.

Zapoznanie się z postacią Wielkiego Astronoma poprzez podstawowe informacje o nim powinno zostać utrzymane na etapie szkoły podstawowej jako korelujące z przedmiotem historii. Jednakże warto poszerzyć te wiadomości, dodając wzmianki na temat rodziców Kopernika, Mikołaja i Barbary Watzenrodów, a także Łukasza Watzenrode, biskupa warmińskiego, rodzzonego brata matki astronoma. Pamiętajmy, że wuj Kopernika miał olbrzymi wpływ na jego losy i wykształcenie (Szorc A., 1974, s. 9). Ponadto w ramach promowania wartości rodzinnych można wspomnieć o rodzeństwie: bracie Andrzeju, siostrach Barbarze i Katarzynie (Górski K., 2012, s. 79). Uczniom szkoły podstawowej należałoby wskazać, że mały Mikołaj rozpoczął naukę w szkole parafialnej, która znajdowała się przy kościele Świętych Janów w Toruniu, gdzie podobnie jak rodzeństwo i inne dzieci zapoznawał się z wiedzą o świecie i Panu Bogu (Górski K., 2012, s. 80).

Uwagę uczniów szkół ponadpodstawowych warto skupić na uczelniach, które ukończył Kopernik ze szczególnym uwzględnieniem Akademii Krakowskiej, gdzie miał okazję nie tylko uczestniczyć w zajęciach prowadzonych przez wybitnych wykładowców (Marcina Króla z Przemyśla, Marcina Bylica z Olkusza, Macieja z Miechowa, Jana z Głogowa czy Wawrzyńca Korwina), ale także poznać kolegów (Pawła z Krosna, Piotra Tomickiego i Bernarda Wapowskiego), z którym przyjaźnił się do końca życia (Górski K., 2012, s. 100–104). Ponadto postuluje się, aby szerzej omówić czas studiów Kopernika na uniwersytetach w Bolonii i Padwie. Nauczycielami, którzy wywarli na niego największy wpływ byli: astronom Dominik Maria Novara, geograf Marek z Benewentu i malarz Francesco Francia. Podczas studiów Kopernik zdobył nie tylko wykształcenie medyczne, został także specjalistą z filologii greckiej, a w 1503 r. uzyskał tytuł doktora prawa kanonicznego (Górski K., 2012, s. 112–118).

W drugiej połowie XVI w. słynny astronom Galileusz, odwołując się do Kopernika, uważał, że był on księdzem. Przez wieki sądzono, że najsłynniejszy kanonik z Fromborka przyjął święcenia prezbiteratu. Współcześnie nie brakuje osób, które kwalifikują go do grona kapłańskiego. Stereotyp ten jest prawdopodobnie konsekwencją zbitek słów powszechnie używanych *ksiądz kanonik*. Wydaje się, że lekcja religii na etapie szkoły średniej jest odpowiednim miejscem, aby wyjaśnić uczniom tę kwestię. Warto naświetlić katechizowanym, jak w czasach Kopernika wyglądała sprawa święceń niższych i wyższych, wyraźnie różniąca się od współczesnej struktury. Wówczas były cztery święcenia niższe: ostiariat, egzorcystat, akolit i lektorat, które w 1972 r. zostały zniesione, stając się obecnie posługami. W czasach kopernikańskich były również święcenia wyższe, zachowane do dziś, czyli diakonat, prezbiterat i biskupstwo, a także subdiakoniat, który zniesiono także w 1972 r. Dziś, posługując się obszerniejszą wiedzą, możemy stwierdzić, że Kopernik święceń kapłańskich wyższych (prezbiteratu i biskupstwa) nie przyjął (Kozłowski K., 2023, s. 1). Zdaniem prof. Alojzego Szorca Kopernik otrzymał święcenia subdiakonatu (Szorc A., 1974, s. 64–66). Oznacza to, że musiał wypełniać wszystkie obowiązki duchownego, czyli był zobowiązany do celibatu i odmawiania brewiarza, i tym samym został włączony do stanu duchownego. Ponieważ święcenia wymagane były do objęcia godności kanonika, przypuszcza się, iż wuj Kopernika, biskup warmiński Łukasz Watzenrode, udzielił mu w 1496 r. wspomnianych święceń niższych (Kozłowski K., 2023, s. 1).

Autorzy analizowanych podręczników przywiązują dużą wagę do polskości Mikołaja Kopernika. Jednakże brakuje wyjaśnienia, dlaczego nie zachowały się żadne teksty astronoma zapisane w języku polskim. Postu-

luje się zatem, aby podczas kolejnej edycji podręczników dodać informację, że Kopernik znał język polski na równi z niemieckim i łaciną (Górski K., 2012, s. 63). Warto wyjaśniać uczniom, że brak polskich tekstów wynika z tego, że język polski pisany upowszechnił się dopiero w połowie XVI w. za sprawą twórczości Mikołaja Reja. Do tego czasu wykształceni Polacy pisali wyłącznie po łacinie jak większość Europejczyków.

W ramach korelacji z edukacją regionalną w warmińskiej edycji podręczników wydawanych przez Wydawnictwo Katechetyczne warto przekazać informację, że Kopernik był najznamienitszym mieszkańcem olsztyńskiego zamku. Pełnił tu obowiązki administratora dóbr warmińskiej kapituły katedralnej. W olsztyńskim zamku rezydował dwukrotnie. Po raz pierwszy, gdy odbywał trzyletnią kadencję administratorską w latach 1516–1519. Drugi okres pobytu Kopernika w Olsztynie związany był z ostatnią wojną z zakonem krzyżackim. Prowadził on m.in. negocjacje z wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego Albrechtem Hohenzollernem. W 1520 r. został mianowany administratorem dóbr Olsztyna. Rezydując na zamku w Olsztynie, wysłał do króla Zygmunta Starego list z prośbą o wsparcie wojskowe. Kopernik zwracał się także o pomoc do Jana Scultetiego z Elbląga, którą uzyskał i dzięki temu udało się obronić miasto. Współcześnie funkcjonuje legenda, że jakoby Kopernik osobiście dowodził obroną olsztyńskiego zamku. W rzeczywistości funkcję tę pełnił Paweł Dołuski (Wróblewski A.K., 2019, s. 71). Jednakże trzeba przyznać, że w dużej mierze dzięki staraniom Kopernika zamek został obroniony (Górski K., 2012, s. 187). Ponadto warto zainteresować uczniów z Warmii i Mazur tym, że Kopernik przekazał w testamencie swój bogaty księgozbiór diecezji warmińskiej. Część tego zbioru (dokumenty, rękopiśmienne zapiski Kopernika i księgi, z których korzystał) jest udostępniana w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie.

W podręcznikach brakuje informacji o miejscu pochówku szczątków Mikołaja Kopernika w katedrze we Fromborku. Uzupełniając informację o miejscu spoczynku wielkiego astronoma, można przekazać uczniom współczesną historię lokalizacji jego szczątków, w której wykorzystano najnowsze badania DNA i techniki georadarowe. Ponadto warto zainteresować katechizowanych faktem, że odnaleziona czaszka astronoma została przekazana do Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji w Warszawie w celu odtworzenia wyglądu twarzy zmarłego na podstawie zachowanych kości czaszki. Rekonstrukcja wykazała duże podobieństwo do zachowanych portretów Kopernika. Ponadto, oficer dokonujący rekonstrukcji nie został wtajemniczony w szczegóły badania, aby nie kierować się żadnymi sugestiami (Zajdel D., 2023). Współczesny wizerunek astronoma, odtworzony przez Policję, warto zamieścić w podręczniku do

nauczania religii, jednocześnie zachęcając katechizowanych do odwiedzenia grobu Kopernika we Fromborku.

Na podstawie przeprowadzonej analizy *Programu* i trzech podręczników metodycznych można stwierdzić, że lekcje religii mogą pomóc katechizowanym poznać postać i dokonania Mikołaja Kopernika w dość dobrym stopniu. Jednakże wydaje się, że wiedzę na temat wybitnego astronoma można i warto w znacznym zakresie poszerzyć. Zawarte uzupełnienia i wskazówki w niniejszym artykule mogłyby posłużyć autorom kolejnej edycji *Programu* i podręczników do nauczania religii do pełniejszego wykorzystania wiedzy o Koperniku, uczynienia tej wiedzy bardziej przystępną przy kształtowaniu światopoglądu katechizowanych przez wskazanie postawy obywatelskiej, dokonań naukowych i głębokiej wiary Wielkiego Astronoma.

BIBLIOGRAFIA

- Czyżewski Mariusz (red.), 2021, *Jezus nas zbawia. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie VI*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa-Olsztyn.
- Górski Karol, 2012, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, 2018, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Wydawnictwo Edycja Świętego Pawła, Częstochowa.
- Kozłowski Krzysztof, *Czy Mikołaj Kopernik był księdzem?*, <https://nauka.wiara.pl/doc/2989482.Czy-Mikolaj-Kopernik-byl-ksiedzem> (23.01.2023).
- Lewandowska Izabela, 2014, *Mikołaj Kopernik w polskich podręcznikach historii XX i XXI wieku. Analiza porównawcza*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 3 (285), s. 365–388
- Mielnicki Krzysztof, Kondrak Elżbieta (red.), 2020, *Szczęśliwi, którzy szukają prawdy. Przewodnik metodyczny. Klasa V szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Mielnicki Krzysztof, Kondrak Elżbieta (red.), 2021, *Szczęśliwi, którzy odkrywają piękno. Przewodnik metodyczny. Klasa VI szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Mielnicki Krzysztof, Kondrak Elżbieta (red.), 2022, *Szczęśliwi, którzy żyją pełnią życia. Przewodnik metodyczny. Klasa III i IV technikum*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Mielnicki Krzysztof, Kondrak Elżbieta (red.), 2022, *Szczęśliwi, którzy żyją nadzieją. Przewodnik metodyczny. Klasa III liceum*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Mielnicki Krzysztof, Kondrak Elżbieta, Parszewska Ewelina (red.), 2020, *Błogosławieni, którzy ufają Jezusowi. Przewodnik metodyczny. Klasa VIII szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Nosek Bogusław, Rokosz Kamilla (red.), 2020, *Jestem chrześcijaninem. Wierzę. Przewodnik metodyczny. Klasa I szkoły branżowej I stopnia*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.

- Senat Rzeczypospolitej Polskiej, Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 listopada 2022 r. ustanawiająca rok 2023 Rokiem Mikołaja Kopernika w 550. rocznicę urodzin, *Monitor Polski*, 2022, poz. 1120.
- Szorc Alojzy, 1974, *Mikołaj Kopernik, kanonik warmiński*, Warmińskie Wyd. Diecezjalne, Olsztyn.
- Tomasik Piotr (red.), 2021, *Być świadkiem Zmartwychwstałego w świecie. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie III liceum 4-letniego i technikum 5-letniego*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa.
- Tomasik Piotr (red.), 2022, *Kościół wskazuje nam drogę. Poradnik metodyczny Archidiecezji Warmińskiej do nauczania religii w klasie VII*, Wydawnictwo Katechetyczne Sp. z o.o., Warszawa-Olsztyn.
- Wróblewski Andrzej Kajetan, 2019, *Kopernik dobry na wszystko*, *Wiedza i Życie*, nr 5, s. 71.
- Zajdel Dariusz, *Czy tak wyglądał Mikołaj Kopernik?*, <https://clkp.policja.pl/clk/badania-i-projekty/ciekawe-badania/172502,Czy-tak-wygladal-Mikolaj-Kopernik.html> (24.01.2023).
- Zawiślak Beata, Wojtasik Marcin (red.), 2021, *Jezus nas zbawia. Poradnik metodyczny, szósta klasa szkoły podstawowej*, Wydawnictwo Święty Wojciech, Poznań.

